14.45 uur
EMBARGO TOT 26-4-1980
TOESPRAAK DR. J.C. TERLOUW, FRACTIEVOORZITTER D'66, VOOR DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN D!66, GEBOUW DE VEREENIGING IN NIJMEGEN, OP 26 APRIL 1980.

Er zijn op het internationale vlak ontwikkelingen aan de gang die ik hoogst griezelig vind. De Verenigde Staten worden vernederd door Iran en weten daar tot nu toe geen passend antwoord op te formuleren.
De Sovjetunie gedraagt zieh imperialistisch in Afghanistan, trekt zich weinig aan van de verontwaardiging daarover in de wereld, en bereidt zich voor op de Olympische Speien door op grote schaal mensenrechten te sehenden.

Er is gebrek aan politiek leiderschap, zowel in de Verenigde Staten als (waarschijnlijk) ook in de Sovjetunie. Carter wringt zich in vreemde bochten om herkozen te worden in november. Het is geenszins denkbeeldig dat de Amerikanen straks in plaats van hem de zeer conservatieve Ronald Reagan kiezen, want helaas lijkt de tijd voorbij dat zeer conservatieve kandidaten als Barry Goldwater totaal kansloos zijn.

Door de onzekere houding van de Amerikaanse President staat het westelijk Bondgenootschap onder druk. De zorgelijke vraag is welke reacties dat oproept bij de Sovjetunie, waar een zieke Breznjev de politieke leiding waarschijnlijk ook niet meer strak in hånden heeft.

Onder deze gevaarlijke omstandigheden, waarin best iets uit de hand kan lopen, moet Nederland, al is het met nog zoveel tegenzin, alles doen om het Bondgenootschap niet verder te laten verzwakken.

Natuurlijk moet Nederland,en moeten de andere Europese Natolanden, niet lijdzaam achter de Verenigde Staten aanlopen. Europa moet ook
eigen initiatieven ontwikkelen.

Het lot van het neutralisatie-voorstel van Afghanistan is nog onzeker, maar toont aan dat Europa een positieve, matigende rol kan spelen als het meer politieke eenheid toont. Dialoog, en niet confrontatie, is nu meer nodig dan ooit om de wereldvrede te behouden.

Een eensgezinde Europese Gemeenschap kan een bijdrage leveren tot een klimaat van overleg en het tegengaan van een verdere aanscherping van de tegenstellingen ook in de afschuwelijke gijzelingsaffaire in Teheran.

Solidariteit met de Verenigde Staten kan geen eenzijdige zaak zijn.

Ik ben persoonlijk er geen voorstander van om sportwed- strijden te boycotten. We zijn vorig jaar ook in Argentinie geweest. Haar in de huidige situatie, die ik als heel ernstig beoordeel, is solidariteit met de zwakke, onder grote druk staande leider van het bondgenootschap, van levensbelang. Verdeeldheid kan onoverzienbare gevolgen hebben. Daarom moeten we, al zijn we het nog zo oneens met de paniekerige, zonder bondgenootschappelijk overleg tot stand gekomen reacties van Carter, van onze sportmensen vragen niet naar Moskou te gaan.

Ik weet dat een aantal onder u het daarmee niet eens is.
De Tweede Kamerfractie is er unaniem over, en ik vind dat ik u dat, gezien de ernst van de situatie, voor de stemmingen over de moties moet laten weten.

Boycotten van een sportfestijn met een politiek doel lijkt een oneigenlijk middel, maar alle gedoe met vlaggen
en volksliederen lokt het wel uit. Wij zljn dan ook voor een boycot tegen heug en meug, en hij gaat vergezeld van de mededeling aan de Verenigde Staten: tot hier toe gaat onze solidariteit, maar als u zich zo eigenmächtig blijft
opstellen dan komt de grens in zicht. Bovendien is een boycot één van de weinig geweldloze pressiemiddelen waarover we beschikken.

De prille tachtiger jaren zijn in Nederland tot nu toe gekenmerkt door rondvliegende en verwondingen toebrengende tegels in Amsterdam, door wapenstokken en honden in Borssele, door stakingen en afgebroken overleg, kortom door polari- satie en disharmonie. Wat een verschil met 'de tachtigers' uit de vorige eeuw, de literaire stroming, poeten niet van elitair denken ontbloot:als het ging om de positie van de kunstenaar, die een profeet is, verheven boven de massa, omdat hij weet heeft van het universele, maar (en dat be- doel ik met het verschil), die als wereldbeeld hadden de universele harmonie die het grondbeginsel is van wereld en leven.

Disharmonie lijkt eerder het wereldbeeld van deze tachtiger jaren. Ik kan het niet laten enkele regels te citeren van een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de tachtigers waaruit de harmonie blijkt:
'Alle geluid, dat nog van verre sprak,
Verstierf - de wind, de wolken, alles gaat Al zachter en zachter - alles wordt zo stil...'

Typisch, toch zijn die woorden ook kenmerkend voor de disharmonie in onze jaren tachtig, als je ziet wie ze heeft geschreven, namelijk Kloos.

De wrevel, het ongenoegen in de samenleving is groot. Groepen met tegenovergesteld belang staan meer dan ooit ook echt tegenover elkaar. Polarisatie.

Het is het gemakkelijkstom het kabinet daar de schuld van te geven en het kabinet heeft er inderdaad een steentje toe bijgedragen, maar eerlijkheidshalve dient gezegd dat er meer aan de hand is. Het wordt steeds twijfelachtiger of binnen de ingewikkelde bureaucratie en technocratie die de samenleving is geworden de bestuurders van belangengroepen nog weten (of: kunnen weten) wat de behoeften van hun leden zijn. Nieuwe waarden, nieuwe verlangens van een niet strikt ma- teriële aard, laten zich niet zo gemakkelijk in woorden vangen. De gekozen of benoemde bestuurders van belangen- groepen kunnen niet zo gemakkelijk worden aangesproken op het behartigen van die wat vagere, gedeeltelijk onderhuids levende wensen van hun leden. Het is heel wat duidelijker en dankbaarder om een hoger loon (vakbeweging) of een lager loon (werkgeversorganisaties) of een hogere studietoelage (Studentenbelangen) uit te onderhandelen, dan om iets te bereiken op het gebied van medezeggenschap, ondernemingsklimaat, of studievrijheid.

De beroepsbestuurder van een belangengroep heeft tot taak het directe, het zichtbare belang van zijn leden te behar-
tigen. Er zijn natuurlijk leiders van vakbonden, ambtenarenbonden, werkgeversverenigingen, natuurbeschermings- organisaties enz$_v$enz, die ook het algemeen belang in het oog houden. Dat is niet makkelijk, dat kan hen in grote problemen brengenals ze zich tegenover hun leden moeten verantwoorden. Het directe, zichtbare, tot hun leden beperkte belang is zoveel eenvoudiger te verdedigen dan een belang op langere termijn, een belang voor de groep dat werkt via het algemeen belang.

De beroepsbelangenbehartiger kent ook de weg naar de media. Hij weet dat kranten, radio en televisie nieuws 'willen brengen en dat een hårde aktie of een hårde eis wel, en begripvol onderhandelen met de lange termijn, en het algemeen belang in het oog nauwelijks nieuws is.

Zo is een structuur ontstaan waarin directe belangen van herkenbare groepen de indirecte belangen, de lange-ter- mijnbelangen, de nieuwe waarden en nieuwe behoeften over- schaduwen, wegdrukken. Beroepsbestuurders kunnen zich niet håndhaven als ze de directe belangen geen overheersende plaats geven in hun beleid. Hun harde eisen, hun onverzet- telijk optreden, hun krachtige taal maken interessante koppen in de kranten. Interviewers in radio- en televisie- rubrieken informeren

belangstellend, soms suggestief, een enkele keer dwingend, of het niet inwilligen van de eisen afbreken van het overleg tot gevolg zal hebben, of stakingen, of nog hardere akties. De structuur leidt tot polarisatie.

Iedereen doet zijn plicht. De bestuurder van de belangen-

groep vecht voor de belangen van zijn leden, waarvoor hij is ingehuurd. De journalist brengt nieuws, maakt soms ook nieuws. Maar deze structuur, waarin per persoon bekeken formeel nauwelijks iets valt aan te merken op de manier waarop men zijn werk doet, leidt niet tot behartiging van het algemeen belang, leidt er niet toe dat nieuwe behoeften vervuld worden.

Het is een algemeen belang dat het oppervlaktewater in ons land schoon is. Zo schoon dat er in kan worden gezwommen, dat er in kan worden gevist, dat de gevangen vis eetbaar is, dat er zonder te ingewikkelde chemische bewerkingen drinkwater uit kan worden bereid. Toch is het oppervlaktewater smerig. Waarom? Omdat schoonhouden in strijd is met een aantal deelbelangen:

- met het deelbelang van een hoog rendement op kapitaal in bedrijven
- met het deelbelang van een lage prijs voor de consument
- met het deelbelang van een lage milieubelasting of hoe men de deelbelangen ook wil rubriceren.

Het is best verklaarbaar dat er een structuur is gegroeid die bestaat uit tegen elkaar opbiedende belangengroepen, die in zekere zin hun sluitstuk vinden in het parlement. We hebben een periode achter ons waarin in materieel opzicht de bomen tot in de hemel leken te groeien. En als er iets te halen is, dan zijn de meeste mensen, en ook groepen mensen, er als de kippen bij om te zorgen dat hun portie niet kleiner, en liefst groter is dan dat van een ander.

3e ziet soras de zachtaardigste families veränderen in een door hebzucht verteerd gezelschap als er een erfenis te verdelen valt, hebzucht die vooral wordt gestimuleerd door de angst dat anderen meer zullen halen uit wat te verdelen valt dan hun rechtmatig deel is. Achteraf kunnen de familieleden vaak niet meer begrijpen waarom ze zich zo druk hebben gemaakt over een versleten fauteiltje, dat nu op hun zolder staat, of over een oerdegelijke pendule, die ze eigenlijk lelijk vinden. Maar de onderlinge verhoudingen zijn blijvend verkoeld.

' Ik ben geen psycholoog, maar het komt me voor dat het in de menselijke natuur ligt

dat armoede gemakkelijker wordt verdeeld dan rijkdom. Veel mensen zijn best geneigd om, als er moet worden ingeleverd, vrijwillig meer bij te dragen dan een ander, terwijl ze, als er iets te verdelen valt, nooit vrijwillig genoegen zouden nemen met een relatief kleine portie. Zelfs als men zelf geen recht heeft op meer, maar een ander krijgt dat om welke reden dan ook wél, wekt dat wrevel op. Men denke aan de gelijkenis van de werkers in de wijngaard.

Belangenbehartiging is er geweest sinds de samenleving enige graad van organisatie vertoonde. Maar waarschijnlijk is er nooit een zo gestructureerde belangenbehartiging gegroeid als juist in de tijd dat ook de groei in materieel opzicht groter was dan ooit.

Wellicht staan we voor een periode waarin de economische groei gering, of zelfs helemaal afwezig zal zijn. Maar
zelfs

als de prljzen van grondstoffen, met name olie, zich stabiliseren en de wereldhandel zich herstelt, zou het verständig zijn geen prioriteit te geven aan vergroting van het particuliere materiele inkomen. De minder gearticuleer- de behoeften van immateriele aard worden immers steeds be-
langrijker. Zoals medezeggenschap, ook op de werkvloer of, om iets heel
anders te noemen, het recht om je eigen kinderen te mogen zien, ook al is je huwelijk voorbij.

Bij oppervlakkige beschouwing zou je kunnen denken dat bij nul-groei, als er niets te verdelen is, als er zelfs ingeleverd moet worden, belangenbehartiging nog feiler zal worden dan hij de afgelopen 'vette jaren' is geweest.
De meeste politieke commentatoren gaan daar van uit, maar ik weet het zo net nog niet. Natuurlijk zullen allerlei groepen blijven vechten voor hun belang, maar wellicht met minder scherpte dan voorheen. Gedeelde smart is halve smart. Verdelen van armoede doet een beroep op betere instincten dan verdelen van rijkdom.

Als dit waar is zouden we een periode van geringe groei met enig vertrouwen tegemoet kunnen gaan, ofschoon de enorme Problemen daarbij, met name voor overheid en bedrijfsleven, niet gauw overschat worden. Echter, het gevaar is groot dat een bereidheid tot matigen te weinig zichtbaar wordt in een structuur van enge belangenbehartiging, van polari- satie.

De structuur die is gegroeid tijdens de welvaartsexplosie past niet bij een situatie waarin het aanhalen van de broekriem vaker zal voorkomen dan het kopen van een nieuwe.
De politiek zal er op gericht moeten zijn nieuwe, wel passende structuren te ontwikkelen.

De eerste tien jaar van zijn bestaan is het voor de politieke partij Democraten '66 als ongunstig beschouwd dat hij niet steunde op een duidelijk definieerbaar sociaal/ cultureel/maatschappelijk draagvlak. De Partij van de Arbeid kon in ieder geval rekenen op de steun van de werknemers, de VVD op die van de zelfstandigen, de KVP op die van de katholieken, was de redenering, en die redenering was waar- schijnlijk globaal juist. Hoewel de genoemde partijen (lees voor KVP nu CDA) allen graag volkspartijen willen zijn (en in zekere zin ook wel'zijn), wordt hun politiek handelen voor een aanzienlijk deel gekenmerkt door beharti- ging van specifieke belangen, belangen van resp. werknemers, zelfstandigen, christenen. Dat is niet onoirbaar, het is het constateren van een feit. 'Maatschappelijk draagvlak' is bijna een synoniem voor 'aanwijsbare groep met goed gedefinieerde belangen'.

D'66 heeft zo'n draagvlak, zo'n aanwijsbare groep niet. Het lijkt er op dat dit niet langer een nadeel is. Meer en meer mensen die bij het draagvlak van de gevestigde partijen hoorden vinden hun specifieke belang blijkbaar ondergeschikt worden aan een di'eper-, of verder weg liggend belang, dat wordt ontleend aan nieuwe normen en nieuwe waar- den. Misschien is dat de belangrijkste, en meest hoopgeven- de oorzaak van de groei van D'66.

Ik moet hier nog twee kanttekeningen bij maken.

In de eerste plaats, er zal gauw worden gezegd dat wij blijkbaar niet inzien dat er voor zwakke groepen politiek hard moet worden gevochten; Dat zien we wel in.
Dat doen we ook. Dat blijkt uit ons programma en uit de standpunten die we 13 jaar in de Tweede Kamer hebben ingenomen. Hoe geringer de groei, des te nodiger is de herverdeling van inkomen. Die opvatting is niet in het minst in strijd met wat ik zoeven heb gezegd.

In de tweede plaats moet u in wat ik heb geschets als een samenleving, gepolariseerd in belangengroepen, de diepere grond zien voor het stemgedrag van de Tweede Kamerfractie bij de loonmaatregel. Ik zie er vanaf onze opstelling gedetailleerd te rechtvaardigen op grond van concessies die we hebben afgedwongen en dergelijke. In

wezen ging het er om dat wij geloven in de mondige burger die in staat is te begrijpen dat wij ons stemgedrag niet wensen aan te passen aan een verwachtingspatroon dat alleen de nuances zwart en wit kent. De regenboog die Oost en West omspant is gelukkig kleurrijker. En politieke tegenstanders die zeggen dat wij zwalken moeten maar eens bedenken dat dronken mensen sorts denken dat de straat beweegt.

Er wordt, terecht, van een fractievoorzitter verwacht dat hij in een congresrede een oordeel geeft over het ka- binetsbeleid. Dat valt niet mee. Als het kabinet beleid formuleert wordt dat meestal zo opmerkelijk naar buiten gebracht dat er alle nodige kapstokken zijn voor de oppositie

om het onverwijld van commentaar te voorzien. Het heeft niet veel zin dat op een congres allemaal nog e'ens te herhalen.

Wij verpakken onze noodzakelijke kritiek in steeds zorgvuldiger bewoordingen, want steeds als Van Agt een haar wordt gekrenkt, al is het nog zo terecht, rinkelt de kassa voor het CDA. Dat is wel de meest unieke poli- tieke eigenschap die de premier heeft. Het kabinet is - hoe zeg ik dat nou netjes - is als een slagroomklopper, het beleid wat er uitkomt is wel eetbaar, maar er zit veel lucht in en toch ligt het zwaar op de maag, en 't spat nogal.

Oneens zijn we het o.a. met het kabinet over het beleid ten aanzien van de grote scheepsbouw en de off shore-activiteiten. Het bedrijf waar het om ging moest heel ontoepasselijk ROS gaan heten en het komt er niet. Waarschijnlijk een verkeerde beslissing, een soortgelijke beslissing als indertijd is genomen ten aanzien van Rolma, waardoor we nu de trein- en tramwagons in het buitenland moeten kopen. Op het gebied van de off shore zijn in de toekomst veel activiteiten te verwachten. Nederland heeft de expertise en de technologische infrastructuur in huis om daar, dunkt ons, te zijner tijd succesvol aan mee te kunnen doen. Daarom zou de / 100 miljoen extra die nodig is waarschi jnli jk. goed zijn besteed voor de langere termijn, beter dan de vele honderden miljoenen die in de loop van
de jaren zijn uitgegeven aan brandjes blussen in voor de toekomst kansloze bedrijven en bedrijfstakken.

Het mocht niet zo zijn. De motie van Van Houwelingen bevatte, ais gewoonlijk, alie nodige elementen voor de terugtocht. Typisch de volledigheid en grondigheid van een volle huls. We hebben er tegen gestemd.

Het officiële liberalisme in ons land bereikte vorige week een dieptepunt toen een aantal prominenten uit de VVD de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van discussie ondergeschikt vonden aan handelsbelangen.
Met de prinses stierf het laatste restje hoop dat ik had voor de heer Wiegels opvattingen over immateriële zaken.
De premier viel hun bij, vanuit Jakarta. Ik doe er verder het zwijgen toe. Gelukkig is er ook voor de premier en de vice-premier vrijheid van meningsuiting. Zo hoor je nog eens wat.

Vrijheid van meninguiting is er natjuurlijk ook in D'66. Er zijn in onze partij overtuigde Republikeinen, die liever hadden gezien dat a.s. woensdag de eerste president van de Republiek Nederland werd gekozen. Hun standpunt moet in D'66 alle ruimte voor discussie krijgen. Maar zij zijn ook Democraten die weten dat een ruime meerderheid van het Nederlandse volk de monarchie wil. Daarom wens ik, naar ik aanneem namens vele D'66-ers,Koningin Beatrix de wijsheid toe die zij voor haar functie nodig zal hebben.

Op het vorige concgres heb ik gewaarschuwd voor te hoge verwachtingen die de opiniepeilingen wekken. Het heeft niet geholpen, ze zijn nog steeds hoog, of zelfs hoger.

Waarom slaat D'66 zo aan?

Ik wil hier eens beklemtonen dat het niet alleen is vanwege de nieuwe stijl van politiek bedrijven, vanwege onze redelijke maar vaak toch scherpe oppositie, maar ook omdat een betrekkelijk klein aantal mensen aan de basis zo hard werkt, en vaak zo precies in de roos schiet als het gaat om een typische D'66-inbreng.
Ik denk nu even met name aan onze gemeenteraadsleden.

Door ook kleine fracties, vaak zelfs eenmans/eenvrouwsfracties wordt veel gedaan. Deze geluiden van de basis halen zelden de koppen in de landelijke dagbladen, maar het kan niet anders of de mensen herkennen het. Een soort osmose.
Het werk van deze fracties vraagt veel tijd, inspanning en inspiratie, en hetzelfde geldt voor de steunfracties die assistentie verlenen. Het zichtbare resultaat mag vaak klein lijken, maar ik ben er van overtuigd dat onze goede opiniepeilingen er mede aan zijn te danken, en ik kan u niet genoeg zeggen hoe groot voor ons, in Den Haag, het verschil is met zeg 1975, nu we ons gesteund weten door een zo gemotiveerde en hard werkende basis in het land.

Voor de andere politieke partijen zijn die aanhoudende gunstige opiniepeilingen voor

D'66 niet zo
leuk. Dat is

te merken. De aanvallen en de kritiek nemen toe. D'66 is de partij die getackeld moet worden, zei ik op het vorige congres. De anderen zien als een grote groene dreiging, die de hele boel door elkaar gooit. Een soort hulk dus.

Er is nog veel nodig om het waar te maken.

We zullen moeten oppassen voor zelfgenoegzaamheid.

We zullen, vooral op het Binnenhof, geen grote fouten mogen maken, want die zouden ons zwaarder aangerekend worden dan welke andere partij ook.

We zullen ons, vanaf nu, intensief moeten voorbereiden op de volgende Kamerverkiezingen, organisatorisch, door geld bijeen te brengen, door meer leden te werven, door met goede ideeën te komen.

We zullen, bij alle onderlinge discussie en bij de heftigste meningsverschillen; een fundamentele eenheid moeten bewaren over onze politieke drijfveren.

Het belangrijkste: we zullen bereid moeten zijn onze inspiratie en denkkracht in dienst te stellen van het denken over de inhoud van onze partij, van het nieuwe beleidsprogramma, van het zoeken naar een nieuwe vormgeving van de manier waarop mensen in een door de techniek beheerste maatschappij als ménsen en niet als robots kunnen samenleven.

Wat ons in deze technocratie bedreigt is niet alleen het atoomwapen, de groeiende internationale spanning, de ideologische kloof tussen Oost en West en de welvaartskloof tussen Noord en Zuid.

Het is ook de leegte.

Kapitalisme, socialisme, de mengvormen van de atlantische democratieën, ze hebben geen antwoord gegeven op de vragen die de jeugd, geboren en getogen tussen de microprocessors en de driepunttuimelschakelaars, bezig houden. Het wordt steeds zichtbaarder dat de westelijke cultuur in een crisis verkeert.

We interesseren ons niet meer voor onze eigen cultuur.
We zijn er niet trots op. We voelen ons als door een on- zichtbare hand geconditioneerd om te passen in het patroon dat technologie en commercie ons voorschrijven.

Het gevolg is dat we alleen nog-haar ons zelf kijken, zegt Christopher Lash in zijn

boek 'The Culture of Narcissism'. 'We verliezen in een snel tempo het gevoel van historische continuiteit, het gevoel te behoren bij een opvolging van generaties die in het verleden hun wortels hadden en zich uitstrekken in de toekomst'.

De bureaucratie van de moderne Industriestaat vermoordt de persoonlijke creativiteit. De bureaucratie ontneemt de individuele mens zijn verantwoordelijkheid, en schept zo de leegte.

Lash: 'De narcist ziet de wereld als een Spiegel van hemzelf en hij heeft geen belangstelling voor dingen buiten hem, behalve als ze een reflexie zijn van zijn eigen beeid. (...) Het overwinnen van de natuur en het zoeken naar nieuwe horizonten heeft plaats gemaakt voor het zoeken naar zelf- vervulling. (...) Politiek degenereert tot een strijd niet voor sociale veranderingen, maar voor zelfbevrediging.'

Het belangrijkste werk dat ik zie voor D’66 is het formuleren van een nieuwe taakstelling, het bieden van een nieuw perspectief. Dat zou misschien kunnen zijn het stimuleren van matiging, ten behoeve van het arme deel van de wereld en van toekomstige generaties.Want met het moderne navelstaren dat L'ash beschrijft is de leegte niet te vullen. Daarmee vinden we de universele harmonie van de tachtigers niet. Een taakstelling moet naar buiten ge- richt zijn, niet naar binnen.

Zelfs als het kabinet niet voortijdig valt zijn er binnen afzienbare tijd verkiezingen.

Van Agt wil lijsttrekker worden van het CDA en een nieuw kabinet met de VVD aanvoeren, want de VVD eet uit de hand, zegt hij.

Dat is tenminste duidelijk. De kiezer zal mogen beslissen of hij nog eens vier jaar hetzelfde kabinet wil.

Ik hoop van niet, ik vertrouw van niet. Ik vertrouw dat veel kiezers een redelijk alternatief zien. Als dat zo is brengen de verkiezingen D'66 regeringsverantwoordelijkheid. We zullen er klaar voor zijn, dankzij de inspanning van velen.

D'66, de partij voor de jaren tachtig, progressief naar redelijk, jong maar gerijpt, ondogmatisch maar koersvast.